

- (15) Jugendbuchautoren aus aller Welt. Red. Lucia Binder. Hrsg. Int. Inst. für Jugendliteratur und Leseforschung, Buchklub der Jugend. Wien, 1975.
- (16) Bücher haben ihren Preis. Red. Gertraud Pauker, Heinz Steuer. Hrsg. Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Sport. Wien, 1985.

KOMÁROMI GABRIELLA

Megszakított folytonosság a magyar gyermekirodalomban

A jelenségre tán egy évvel ezelőtt figyeltem fel. Az okos, művelt *Sárközi Mátyás* dolgozatot írt egy népszerű napilapban a „szocializmus korszakának” irodalmáról. Az „újholdások” és más jelesek belső száműzetéséről szólván így értékelt: „legjobb költőink kényesültek gyerekversek farigcsálására”. A tény igaz. A művészet diadala – ha nem is a realizmusé –, hogy e száműzetés, belső emigráció „eredményeképp” a magyar irodalom mégsem lett szegényebb! Hiszen *Weöres*, *Pilinszky*, *Kormos* vagy akár *Juhász* (s folytathatnánk a listát) „gályapadból laboratóriumot” alakítván mégiscsak végrehajtotta, betöltötte ezenközben a magyar gyerekversek nagy forradalmát! Végképp – legalábbis sokáig úgy gondoltuk, hogy végképp – kiszorítván a gyerekek olvasmányai közül az avított-konzervatív gügyögést, no meg az új keletű sematizmust is. Való igaz, bonyolult politikai-társadalmi viszonyok kellettek mindehhez, a maga módján a szocialista állam „paternalizmusa” is hozzájárult, meg a későbbi években valami hallgatóságos szerződés is – a gyermekirodalomban érvényesülő *minőségelv* érdekében. E sorok most nem elegendőek arra, hogy *azokat* a történelmi folyamatokat értékeljük, *Czigány Lóránt* egyszerűen a szocializmus hatalmi elitjének *sznobizmusával* magyarázza a dolgot. Egy dolog biztos: „fogalom” volt a „*Móra-színvonal*”, *lezajlott – másutt írtam erről részletesen – a „gyermek-kultúra eredeti felhalmozása” (egyébként nemcsak az irodalomban, de zenében, könyvillusztrációban, öntevékeny színhátékban, animációs filmben, kórusmozgalomban, rajztanításban is). Az Írószövetség Bajza utcai székházának klubjában, majd évente Szekszárdon – egyre szélesedő körben – ültek össze pezsgő vitára a gyerekirodalom szakértői, szimpatizánsai, alkotói és kritikusai.*

Nemcsak jó gyerekirodalom volt, hanem irodalmi élet is a gyerekirodalom körül. Ennek az irodalomnak – az egyetemes irodalom integráns elemeként (ahogy ezt Lengyel Balázs hangsúlyozta mindig) – öntudata volt. Néhány elkötelezett krónikás jóvoltából még története is kezdett lenni.

Ebben az öntudatban mindig volt valami megbántottság is. Mondhatni, harci kedv annak érdekében, hogy végre ez a didaxistól, politikai szolgálattól megszabadult irodalom kiléphessen, kiszólhasson a „gyerekszobából”. Rangjához méltó megméretést, folyamatos kritikát kért, követelt. S ha lassan is, mégiscsak kialakult ez a presztízs. Persze, hogy alapvetően a jó műveknek köszönhetően, a jó művek nyomán. *Weöres*, *Hárs*, *Mándy*, az utolsó műveiben súlyossá és tisztává érő *Gergely Márta*, *Gazdag Erzsébet* és mások nyomán új és új nemzedékek vállaltak hűséget az irodalom, a költészet eme fontos, korántsem könnyű ágához. (Nem győzöm ismételni, a hűséges kapcsolathoz értő „kerítő” is akadt, hiteles, igényes szerkesztők segítettek az új magyar líra legjavát, *Csoórit* és *Horgast*, *Szepessit* és *Orbán Ottót*, *Veress Miklóst* és *Bella Istvánt* ahhoz, hogy gyerekversek legyenek a legkisebbek könyvespolcán, hogy klasszikusokká váljanak az óvodások

és kisiskolások száján. Nemkülönben így volt ez a meseirodalommal is, hogy csak *Lázár Ervin*, *Békés Pál*, nevét említsük, de gondolhatunk akár szegény *Hervay Gizellára* is.)

A gyerekirodalomnak s a gyerekirodalomról (az irodalom integráns részeként – ezt nem győzöm hangsúlyozni!) kialakuló esztétikai, irodalomtörténeti gondolkodásnak a 70-es évekre, 80-as évek elejére eltagadhatatlan folyamatossága lett. Ez jót tett a minőségi kiválasztódásnak, értékképző légkört jelentett.

Hittük azt sokan, hogy ez a folyamat csak nyerhet a társadalom demokratikus átalakulásában, a talmi értékek kuhullanak majd a rostán, s felragyoghatnak az igaziak – a gyerekek javára is. S a boldog utókor a „múlt rendszer” fürdővizével nem önti majd ki a gyereket is; az elmúlt korszak sommás kritikájában nem nevezi *farigcsálásnak Weöres*, *Nemes Nagy*, *Tamkó Sírátó* és mások életművének súlyos alkotóelemeit.

A gyerekirodalom folytonossága először a művekben szakadt meg. Elsorvadt, a piac farkastörvényei között ellehetetlenült a korábbi monopolkiadó, a ponyván olyan rémek jelentek meg, kísértetek támadtak fel, melyeket a Bajza utcai klubestek lelkes résztvevői álmukban sem képzeltek el.

S most egyre gyakrabban látom, hogy a gyerekirodalom öntudatának folytonossága is szétfoszlóban. Új teoretikusok, új kritikusok veszik át a szót – én öregednék? –, s immár semmi közülük a korábban oly nehezen, keservesen kivívott folytonosság – és értéktudathoz.

Így jártam „kedvenc lapommal” is, az Iskolakultúrával. Olvasom *Götz Esztertől*, hogy milyen jól fogadják a gyerekek a Dörmögő Dömötörben *Gyárfás Endre* verses történeteit. Bizonyára így van. S bizonyára vannak érvei a szerzőnek amellett, hogy *Gyárfás* e verseit jónak tartsa. Egyébként olykor én sem tartom őket olyan rossznak, mint ahogy őt a „szakma” beskatulyázta. De úgy írni erről a műfajról, ti. a Dörmögő-történetekről, mintha a „gyerekirodalom öntudata” – okkal, ok nélkül – nem e verseket kritizálva csiszolta volna önmagát, mintha a Dörmögő-jelenség nem az egyik leghevesebb vitapontja lett volna a gyerekirodalomnak, szerintem nem lehet!

S itt a másik példa. *Balázs Attila* szép-szomorú írást publikált ugyanitt *Andersenről*. Bevezető érvei közt első, hogy a „szocialista irodalomkritika, irodalomtörténet” elsüllyesztette *Andersent*.

Csakugyan?

De hiszen a gyerekirodalom számára a dán meseköltő teáskannája – tudatos utalásokkal! – ugyanaz volt, mint a maga helyén az a bizonyos gogoli köpeny! Rossz helyen kereste az értékelést *Balázs*. Ha jól sejtem, a Világirodalmi Lexikonban. Vagyis besétált ugyanabba a csapdába, ahonnan a „gyermekirodalom öntudata” oly keservesen, azt hitte, hogy kibújt. Miért nem ott kereste? Tudom, annyira könnyű dolga nem lett volna. Hiszen az egykori *Könyv és Nevelés* című folyóiratban már nyomda előtt állt *Petrolay Margit* tanulmánya, az „Előszó a rút kis kacshoz” című (mely tanulmány egyebek közt a magyar *Andersen*-irodalom sorsát is áttekintette), amikor a „gazdasági helyzetre” hivatkozással – tán 1988-ban – „átmenetileg” megszűnt a folyóirat maga. A „rút kis kacsa” sorsa nemcsak a meseköltő magaválasztotta szombóluma, a gyermekirodalomé is. *Petrolay* ezek után könyvet tervezett az *Andersen*-értékelés köré: megírta az Iskolakultúrában is bemutatott „Az emberiség emlékezetét” (a Pedagógiai Társaság Kisgyermeknevelési Szakosztálya adta ki 1990-ben). A meséről szóló könyvecske zárófejezte tehát igazságot szolgáltatott a dán meseköltőnek, akinek nem egy meséje azóta a magyar folklórkincs halhatatlan darabja lett, akinek írásait *Szendrey Júlia* fordította először magyarra, s akinek remekéből Ránki György készített a kora hatalmának hazugságát elsőik között leleplező meseoperát: *A Pomádé királyt*. Ez is a korszak kultúrtörténetéhez tartozik, s fontos adalék a gyermekekhez címzett műalkotások történetéhez és elméletéhez.

Idézzünk befejezésül *Petrolay* könyvéből:

„Viktor János szellemes tanulmánya Rab Zsuzsa Andersen-fordításainak előszavaként jelent meg 1959-ben.

Andersen fantáziája szinte kizárólag műveinek formális kidolgozásában érvényesült, abban a képességében, hogy megfigyeléseit mesteri módon tudta átültetni fiktív személyek, vagy akár megszemélyesített állatok és tárgyak életébe. Ami azonban elbeszélései tartalmát, mondanivalóját illeti, semmi sincs bennük, ami kitalálás, megkonstruált elem lenne. [...] Mint egy lírikus, szüntelenül önmagát, saját élményeit tárja elénk. Regényeiben éppúgy, mint meséiben, történeteiben. [...] Életműve tulajdonképpen alig más, mint egy darabokra tördelt, rendezetlenül reánk maradt, lírikus önéletrajz.

Ezt az életrajzot a rút kis kacsáról szóló meséjében önti klasszikus mese formájába a költő. Ezzel a meséjével adja kezünkbe a kulcsot, mely költészetének megfejtését és összefoglalását teszi lehetővé az irodalmi elemzés számára, és megmagyarázza világ-raszóló sikerének titkát. Gyermekkorának nyomorúságáért, ifjúkora megaláztatásaiért, be nem teljesült szerelmeiért a mesék világában vesz magának elégtételt, hol szelíd humorral, hol fájdalmas iróniával, hol kíméletlen szarkazmussal jelenítve meg a baromfiudvar alantas világát, hol csak fújolóddó lenézésben volt része, míg egy szép napon a magasba emelkedve, ő maga teszi nevetség tárgyává a hápogó, gágogó, kotkodácsoló népséget.

Ez a gondolat foglalja össze Andersen egész költészetét. Mint csúffá tett, kikoszorózott királyfi a kanász ócska gúnyjában, ő jelenik meg az olvasók előtt, a furfangos Kis Kolozs az ő nevében áll bosszút a kapzsi szomszédon. A *tűzszerszám* obsitos katonája az ő számára szerzi meg a föld alatti kincseket, s a féltve őrzött királykisasszonyt a népi tündérmesék plebejus morálja szerint. Ő kacagja ki a meztelen királyt a füttyögető utcagyerekekkel, a kínai császár szép hangú fülemüléjében a maga költészetének egyszerű igazságát juttatja megillető helyére a kicicomázott mesterséges madár divatos dalocskájával szemben.

Íme, ez a titka Andersen világsikerének.”

TRENCSENYI LÁSZLÓ

A zsámbéki modell

*Javaslat az informatikai alapú, kétfokozatú tanítóképzés bevezetésére**

1.1. A magyarországi tanítóképzés – amint ez köztudott – 170 éves múltra tekint vissza. Az első önálló magyar tannyelvű tanítóképzőt 1828-ban alapította Pyrker János László érsek Egerben. Ebben az intézményben két tanulási év alatt a növendékek megismerték az elemi iskolai tantárgyak bővebb anyagát, elsajátították a neveléstant és a tanítástant, továbbá zenei ismereteket szereztek. Ez utóbbiakra különösen nagy gondot fordítottak. A leendő tanítóknak ugyanis kántori teendők ellátásához is szaktudást kellett szerezniük.

* Bencze Lóránt főigazgató irányításával és részvételével kidolgozta Sípós Lajos dékánhelyettes (ELTE BTK), Csébfalvi Károly matematikus, Szende Tamás, a nyelvtudomány doktora. Az anyag összeállításában észrevételeikkel, javaslataikkal közreműködtek a Zsámbéki Tanítóképző oktatói.